

Dalmatikos kilmė ir raida

Dalmatika – iškilmingas liturginis drabužis, kurį per pamaldas vilki celebrantui asistuojantis diakonas (anksčiau ir subdiakonas bei vyskupas kunigų šventimų, vyskupų konsekracijos apeigų metu ir kitose iškilmingose ceremonijose). Kadangi iškilmių metu vyskupui asistuoja du diakonai, apsivilkę vienodomis dalmatikomis (priderintomis prie celebranto arnoto), jos imtos siūti poromis.

Pirmasis dalmatikos pasirodymas aptinkamas II a. pab., kai jauni ir lengvabūdiškai nusiteikę Romos patricijai, maištaudami prieš neva atgyvenusias tradicijas, ėmė savintis svetimos kilmės papročius ir apdarus. Net ir imperatorius Komodas Dalmatijoje (tuometinė Romos provincija) viešai pasirodė apsivilkęs šį drabužį. Būtent nuo šios vietovės ir kilo dalmatikos pavadinimas. Rūbas turėjo rankoves, kurių romėnai prieš tai labai nemėgo ir laikė barbariškomis, tad ekscentriškas imperatorius susilaukė visuomenės paniekos ir įžeidinėjimų. Panašus likimas ištiko ir kitą imperatorių Heliogabalą, kuris įžengė į Romą vilkėdamas laisvai plevenantį apdarą su plačiomis užsienio mados rankovėmis. Tačiau veikiai tokiu šventišku laikomu drabužiu pradėjo vilkėti visi turtingi romėnai, o paprastesniu jo variantu – ir visi kiti gyventojai.

Nuo pat šio drabužio paplitimo pradžios jį vilkėjo ir pirmieji krikščionys. Esama išlikę kankinių aprašymų, kur tarp kankinių apdarų minimos ir dalmatikos. Liturgijoje oficialiai šis drabužis naudojamas nuo IV a., kurį įteisino popiežius Silvestras I (314-335). Iš pradžių ją po arnotu pasivilkdavo tiktai Romos vyskupas, vėliau tokią teisę gavo ir Romos diakonai, ilgainiui tokią privilegiją gavo ir kardinolai, vyskupai bei abatai.

Dalmatika užsivelkama per galvą, turi atviras, nesusiūtas rankovėles ir šonus. Pagrindinis nugarą ir priekį puošiantis elementas – dvi raudonos, rausvai rudos arba purpuro spalvos juostelės, lotyniškai vadinamos *clavi*, kurios į dalmatikas persikėlė iš tunikų ir tapo charakteringu, iki šių dienų išlikusiu, ornamentu. Dalmatikos vilkėjimo taisyklės galutinai susiformavo tik VIII-IX a., bet į Vakarų Europos maldos namus šis liturginis rūbas žengė palyginti lėtai ir tiktai viduramžių pabaigoje tapo visuotinai vilkimu.

Iš kai kurių Romos katedrų VI-VII a. mozaikų bei freskų matyti, kad dalmatika tuo metu buvo panaši į plačią, ilgą, pėdas siekiančią tuniką su rankovėmis, kurių plotis prilygo jei ne pusei, tai bent trečdaliui viso rūbo ilgio. IX a. rūbas ėmė šiek tiek trumpėti. XVIII a. rūbas pasiekė kraštutinę ilgio ribą: 85 – 100 cm. Be to, kad būtų patogiau apsivilkti, pradėti prakirpinėti dalmatikos šonai: iš pradžių juose padaryti tik plyšiai, XII – XIII a. – taisyklingai

suformuotos angos, galiausiai XV a. šonai pasidarė visiškai atviri iki pat rankovių. Patogumo sumetimais ir rankovės visai nebesusiūti pradėtos XVI-XVII a.

Dalmatijoje, kuri garsėjo avių auginimu, šis drabužis daugiausia būdavo siuvas iš vilnonio natūralios spalvos audinio, Romoje – ir iš šilko, medvilnės, drobės. Dalmatikos dažniausiai būdavo baltos spalvos, XIII a. jas masiškai imta siūti iš spalvotų šilkinų audinių, kol galiausiai nusistovėjo taisyklės, kokios spalvos laikytinos liturginėmis. Lietuvoje iki XIX a. pr. bažnytiniams rūbams specialių audinių nebuvo, todėl liturginiai rūbai siūti iš brangiausių itališkų to laikmečio audinių, rečiau – prancūziškų. Nuo XVIII a. vid. liturginiai rūbai siūti ir iš vietinių audinių. Naudoti tie patys audiniai kaip ir pasauliečių (didikų, bajorų, miestiečių) drabužiams. Ypač populiari arnotus bei dalmatikas buvo puošti bajorų kontušinėmis juostomis (dar vadinamomis Slucko). Nuo XIX a. audinius specialiai liturginiams rūbams jau imta gaminti pramoniniu būdu.

Dalmatikos audinys, papuošimas ir spalva buvo derinami su arnotu. Dažniausiai ji buvo puošiama siuvinėjimu, nėriniais. Vėlyvaisiais viduramžiais Italijoje tapo įprasta prie dalmatikų siūlių ir ant rankovių pritvirtinti gausiai išsiuvinėta brangų kaspiną (kokardą). Prancūzijoje ir Vokietijoje plačios ir dailiai išsiuvinėtos kokardos puošė rūbų šonus. Retkarčiais visame dalmatikos plote būdavo išsiuvinėjamos šventųjų figūros. Lietuvoje nuo XVIII a. vid. siūtų liturginių rūbų audinių raštuose, be baroko, vėliau rokoko ornamentų, pradėjo plisti vietiniai stilizuoti augaliniai (natūralūs arba sukurti) motyvai.

Ankstyviausios šio liturginio rūbo simbolinės prasmės interpretacijos aptinkamos IX a. pr. autorių Rabano Mauro ir Amalarijaus Meciečio raštuose. Kadangi išskleistos dalmatikos siluetas primena kryžių, o *clavi* juostelės tuo metu tebuvo raudonos arba purpurinės spalvos, Mauras šį rūbą laikė Kristaus kentėjimų ant kryžiaus alegorija ir teigė, jog rūbas ragina dvasininką pasiaukoti Dievui. Amalarijus Mecietis tuomet buvusias baltą dalmatikos ir raudoną juostelių spalvas laikė tyrumo ir meilės artimui simboliais. Vis dėlto pastaraisiais metais dalmatiką apsilvildamas dvasininkas kalba džiaugsmą ir šventiškus jausmus akcentuojančias maldas, taigi ir rūbas laikomas šventiniu, išreiškiančiu iškilmingumą ir džiaugsmą.*

* Naudota literatūra:

1. Lietuvos sakralinė dailė, III t.: Bažnytinė tekstilė XV-XX a. pr./ sudarytojos: G. M. Martinaitienė, E. Pinkutė, Vilnius, 2004.
2. Lietuvos sakralinė dailė, I t.: Vilkaviškio vyskupija Kn. 5: Alytaus dekanatas/ sudarytojos D. Vasiliūnienė, S. Smilingytė – Žeimienė, Vilnius, 2003.
3. A. Kajackas, Bažnyčia liturgijoje, Kaunas, 1997.